

- /www.grin.com/de/e-book/107258/brauchen-wir-diesen-carl-schmitt-zur-aktuellen-relevanz-carl-schmitts
4. Nichts der Entscheidung Eine Studie zum Deziisionismus in den frühen Schriften Carl Schmitts [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/14507674.pdf>
5. Кильдюшов О. Шмитт как теоретик российских нулевых [Електронний ресурс] /О. Кильдюшов. – Режим доступу: <http://www.russ.ru/Mirovaaya-povestka/SHmitt-kak-teoretik-rossijskih-nulevyh>
6. Михайловский А. Борьба за Карла Шмитта [Електронний ресурс] / А. Михайловский. – режим доступу: <http://www.phil63.ru/borba-za-karla-shmitta>
7. Баев В. Политические взгляды Карла Шмитта [Електронний ресурс] /В. Баев. – режим доступу: <https://www.sovremennoeravno.ru/m/articles/>
8. Рахшмир. П. Идеи и люди. Политическая теология Карла Шмитт [Електронний ресурс] /П. Рахшмир. – Режим доступу: <https://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1155>
9. Муфф Ш. Карл Шмитт и парадокс либеральной демократии [Електронний ресурс] /Ш. Муфф. – Режим доступу: www.ruthenia.ru/logos/number/45/12.pdf
10. Люббе Г. Карл Шмитт в восприятии шибера-лов [Електронний ресурс] /Г. Люббе. – Режим доступу: http://www.logosjournal.ru/arch/60/89_7.pdf
11. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Hrsg., Bundeszentrale für politische Bildung. – Bonn, 2011. – 144 S.
12. Voigt R. Legalität ohne Legitimität? [Електронний ресурс] / R. Voigt. – Режим доступу: www.springer.com/de/book/9783658069261
13. Duso G. Carl Schmitt: Politische Theologie als Einsicht in die modernen politischen Begriffe [Електронний ресурс] / G. Duso – Режим доступу: www.cirlpge.it/.../SCHMITT%20politische%20Theologie%20
14. Деревянченко Ю. Политическая теология и правовое государство. Уроки Карла Шмитта [Електронний ресурс] /Ю. Деревянченко – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/politiches-kaya-teologiya-i-pravovoe-gosudarstvo-uroki-karla-shmitta>
15. Brosche M. Totale Herrschaftssysteme [Електронний ресурс] /М. Brosche. – Режим доступу: home.uni-leipzig.de/staat/quellen/brosche.doc
16. Schmitt C. Starker Staat und gesunde Wirtschaft (1932) / С. Schmitt // Staat, Großraum, Nomos. Hrsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker & Humblot, 1995. – 688 S.
17. Hilger C. Rechtsstaatsbegriffe im Dritten Reich: eine Strukturanalyse [Електронний ресурс] / С. Hilger – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?isbn=3161480570>
18. Хёффе О. Шмитт – маргинален. Кант – актуален [Електронний ресурс] /О. Хёффе. – режим доступу: <http://www.russ.ru/layout/set/print/Mirovaaya-povestka/SHmitt-marginalen.-Kant-aktualen>
19. Ударцев С. Сильное государство: вопросы теории [Електронний ресурс] /С. Ударцев. – Режим доступу: km.kazguu.kz/uploads/files/1.%20Ударцев%20С.Ф.%20с.%206-14.pdf
20. Schmitt C. Diktatur und Belagerungszustand. Eine staatsrechtliche Studie (1916) /С. Schmitt // Staat, Großraum, Nomos. Hrsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker & Humblot, 1995 – 668 S.
21. Материалы Народного Комиссариата Юстиции. – М.: 1921. – Вып. IX. – 68 с.
22. Schmitt C. Das Ausführungsgesetz zu Art. 48 (sog. Diktaturgesetz) (1926) /С. Schmitt // Staat, Großraum, Nomos. Hrsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker & Humblot, 1995. – 688 S.
23. Бёкенфёрде Э. Понятие политического как ключ к работам Карла Шмитта по государственному праву [Електронний ресурс] /Э. Бёкенфёрде – Режим доступу: http://www.logosjournal.ru/arch/60/art_112.pdf

УДК 323.2-042.3: [323.1 + 316.34]

Попков Д.О.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

НЕОДНОРІДНІСТЬ ЯК АТРИБУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Аналізується проблематика стабільності політичної організації суспільства в контексті його структури. Із застосуванням різних теоретичних підходів показано, що неоднорідність сучасного суспільства є його нормативним станом. Обґрунтовується неефективність забезпечення цілісності політичної організації суспільства за рахунок примусового викорінення різноманітності субдержавних колективних ідентичностей, які історично склалися на території держави. Визначається перспективним задля забезпечення ефективності політичного режиму та збереження його демократичності пошук балансу між політичною єдністю та різноманітністю елементів суспільства.

Ключові слова: однорідність, гетерогенне суспільство, ідентичність, політична стабільність

Попков Д.А.

НЕОДНОРОДНОСТЬ КАК АТРИБУТ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Анализируется проблематика стабильности политической организации общества в контексте его структуры. С применением различных теоретических подходов показано, что неоднородность современного общества является его нормативным состоянием. Обосновывается неэффективность обеспечения целостности политической организации общества за счет принудительного искоренения разнообразия субгосударственных коллективных идентичностей, которые исторически сложились на территории государства. Определяется перспективным для обеспечения эффективности политического режима и сохранения его демократичности поиск баланса между единством и разнообразием элементов общества.

Ключевые слова: однородность, гетерогенное общество, идентичность, политическая стабильность.

Popkov D.

HETEROGENEITY AS AN ATTRIBUTE OF MODERN SOCIETY

The article analyzes the stability of the political order of society in the context of its structure. Based on various theoretical approaches it is shown that the heterogeneity turns to the normative status in modern society. The author grounds ineffectiveness of forced eradication of sub-state collective identities, which were historically formed on the state's territory, for establishing political integrity of political order. Due to the author approach to provide effectiveness of the political regime and to save its democratic nature demands finding a balance between unity and diversity of social elements.

Keywords: homogeneous, heterogeneous society, identity, political stability.

Дослідженню питання стабільності суспільства, політичної системи та загалом держави завжди приділялася значна увага в політичній думці. Дійсно, збереження цілісності та постійного відновлення функціональної дієздатності будь-якого організму (в тому числі – соціального) є генетично обумовленим пріоритетом, що цілком узгоджується як з уявленнями про базові інстинкти [1] та ієрархією потреб за А. Маслоу [2, с.84], так із концепцією влади за теорією суспільного договору.

Специфічну актуалізацію проблематики цілісності суспільства надала третя хвиля демократизації з обумовленими нею пошуками засобів консолідації нових демократій на фоні розгортання будівництва новоутворених/відновлених держав на теренах колишнього Радянського Союзу довкола ідеологічних уявлень про наявне та належне титульних націй.

Значну роль у поживленні обговорювання засобів забезпечення такої цілісності та їх прийнятності саме в контексті різноманітності і певної автономності культурних груп суспільства тієї чи іншої держави відіграють сучасні міграційні процеси в Західній Європі, масштаб та вплив яких дозволяють констатувати якщо не кризу мультикультуралізму як такого, то принаймні його обмежену придатність до застосування лише в колі «близьких»

культур, а точніше – спорідненості/прийнятності до співіснування (за мовними, етнічними, релігійними та економічними критеріями) їх колективних носіїв. З цього приводу доречно навести влучне спостереження Д. Драгунського, який відмітив, що «Імміграція з країн «третього світу» створює нові класи, точніше, етнокласи. Вона створює нових пролетаріїв, причому не тільки за економічним статусом, але й за етнічною належністю. Етнокласи несуть в собі новий заряд революційності, в якому соціальні вимоги змішані з етнокультурними та конфесійними» [3]. Львівська дослідниця О. Глод, аналізуючи політичну рефлексію Західної Європи на міграційні виклики взагалі, і небезпідставно, на наш погляд, вказує на існування «нового» расизму та ксенофобії [4]. Гострота останнього чинника зумовлюється тим, що хоча на рівні статистичної оцінки кримінального «внеску» міграційного фактора правоохоронні органи та високопосадовці західних країн, певно, намагаючись зберегти принаймні фасад політики толерантності і мультикультуралізму, уникають публічного висвітлення даних, які б демонстрували питому вагу «іншокультурних» злочинців від їх загальної кількості (можна припускати, що на рівні побутового сприйняття таке «замовчування» навряд чи можна визнати ефективним), то відносно зростання терористичної загрози з

конкретним ідентифікуючим в культурному сенсі «забарвленням» виокремлення «чужинців» відбувається більш публічно.

Аспектами залежності політичної стабільності від ступеня однорідності такого суспільства опікувалися в своїх працях як визнані класики політичної думки, так і дослідники «нової генерації». Цілком очікуваним є поділ дослідників на «табори»: якщо одні бачать фундамент стабільності демократичних інститутів саме в гомогенній політичній культурі – наприклад, Алексіс де Токвіль [5, с.90, 140, 158], Г. Алмонд та Б. Пауел [6, р. 106, 262], то інші вважають, що культурна різноманітність має розглядатися не як загроза, а передумова для пошуку повноцінних компромісів – Ш. Муфф [7], Є. Соренсен [8].

Сучасні дослідники С. Піскорська та О. Фібіх, розглядаючи гомогенний тип суспільства, обґрунтовують його утворення, постійне відтворення та функціонування реалізацією «стандарту індивідуалізму» як суті ідеї лібералізму [9], умовно продовжуючи, таким чином, в розглядуваному питанні лінію Г. Алмонда

Водночас, розкриваючи теоретичні підвалини різних концепцій толерантності, доктор філософських наук М. Хомяков, серед іншого, звертає увагу на критику гомогенності суспільства саме з позиції ліберального розуміння свободи індивіда у Дж. Мілля, який вказує, що «тиранія більшості» призводить до втілення «китайського ідеалу створення схожих один на одного людей» [10, с.27], до встановлення одноманітності гомогенного суспільства.

Доволі розгорнутий аналіз особливостей етнічних процесів у процесі націоутворення, що містить вказівки на структуру суспільства, приведено вітчизняною дослідницею Т. Бойко [11]. Логічною та послідовною з точки зору висвітлення співвідношення націоналізму та демократії з урахуванням поліетнічного фактора в процесі державотворення видається позиція В. Бортнікова та Ю. Пивоварова [12].

Віддаючи належне зазначеним дослідженням, варто зауважити, що в контексті визначеної проблематики цієї статті позицію значної частини спеціалістів тією чи іншою мірою може бути зведено до переважно «культуроцентричного» підходу до визначення політичної структури суспільства – конституїована або, скоріше, продекларована певна єдність політичної культури суспільства демонструється як свідчення його політичної структурної гомогенності.

Своєю чергою, фрагментованість політичної культури цілком логічно сприймається ознакою і гетерогенності самого суспільства. На нашу думку, хоча такий підхід не позбавлений очевидної емпіричної цінності, проте його застосування у процесі дослідження питання забезпечення стабільності суспільства як системи призводить до деякої «монополізації» поширеного в політичній теорії способу пояснення стійкості демократичних інститутів нарративом про первинну роль культурної однорідності. Дійсно, концепт нації (навіть у політичному сенсі) імпліцитно передбачає уявлення про певну культурну гомогенність її членів, тоді як всі інші, хто не відповідає через власні етнічні/ідеологічні детермінанти поведінковим стереотипам, частіше за все охоплюються відокремлюваним «вони», на противагу само ідентифікуючого «ми». Своєю чергою, сприйняття «іншості» тих, хто присутній поряд, як загрозу консолідованій цілісності «нас» цілком очікувано перетворює дихотомію «ми» – «вони» у класичну шміттівську «друг» – «ворог».

Виходячи з позиції сприйняття політичної культури як певної функції суспільства, яке цю культуру створює/відтворює/змінює, автор вважає за потрібне при розгляді проблематики забезпечення цілісності суспільства, а точніше, його політичної організації (держави в її наявних територіальних межах) змістити акцент з «процесуального» аспекту (політичної культури як похідної від суспільства) на «матеріальний» – політичної структури самого суспільства як чинника, що визначає його політичну культуру. Завданням є визначення нормативного стану структури сучасного суспільства як політичної системи та його впливу на стабільність цілісного існування такої системи.

Оскільки акцентом дослідження є проблематика цілісності (її забезпечення/відновлення) з опорою на світоглядний принцип холізму [13, с.299-300], антиподом якої виступає розкол/розпад, який у свою чергу в темпоральному вимірі (в динаміці) передбачає поступову втрату цілісності до відокремлювання певних частин/сегментів від колишнього «цілого» (доказування від зворотного), це логічно зумовлює звернення до категорій «гомогенності» та «гетерогенності» задля з'ясування особливості системних відносин між цілим та його частинами.

Формулюючи визначення гомогенного суспільства як соціальної системи, доцільно

звернутися до більш узагальнюючої категорії гомогенної (від грецької «homogenes» – однорідний) системи, під якою у Великій Радянській Енциклопедії розуміється «фізична система, що не містить частин, які б відрізнялися за складом чи властивостями, та відокремлених одна від одної поверхнями розподілу. Усі фізичні характеристики (параметри) гомогенної системи однакові у всіх її частинах або безперервно змінюються від точки до точки. Мікронеоднорідності (щільності, складу і т.ін., зокрема флуктуаційні) не порушують загальної однорідності системи» [14]. Стосовно соціальної системи таке визначення передбачає однорідність і рівність соціальних індивідів.

Варто наголосити, що у побутовому та, значною мірою, публіцистичному контексті «індивідуальність» помилково асоціюється з неповторністю, унікальністю, певними відмінними властивостями від інших, тоді як за своєю етимологією та філософськими підвалинами цей термін означає «неподільність» (від латинського «individuum» – неподільне), що дозволяє вивести витoki розуміння цієї категорії ще з демокритівського вчення про атоми [15], розвинутого в епоху модерна з атомів фізичних до соціальних – людини [16]. Відтак гомогенне суспільство передбачає саме однаковість його членів за значущими, з точки зору соціальної поведінки, параметрами. Мусимо визнати, що подальше уточнення цієї категорії вимагає додаткового залучення іншого терміна – «ідентичність», яка являє собою концепт, довкола змісту котрого точаться наукові дискусії [17]. Не занурюючись у тонкощі аспектів визначення ідентичності, гомогенність можна тлумачити саме як її збіг у членів відповідної соціальної групи/суспільства, маючи на увазі «ототожнення окремих індивідів чи соціальних груп з тією чи іншою роллю в процесі соціальної взаємодії, асоціювання самих себе та інших з тим або іншим місцем у різних «світах» соціальних комунікацій» [18, с.47]. Очевидно, що гомогенне за своєю структурою суспільство очікувано продукує та функціонує у гомогенній політичній культурі, яка формує/склеює соціальні «атоми» в монолітний (ізотропний) соціальний «кристал», зовнішня цілісність якого може видаватися вкрай привабливою порівняно з більш «аморфними» або, принаймні, не такими «твердими» конструкціями.

Утім, повертаючись від фізичних метафор до соціальної дійсності, задамося питання-

ми: чи є таке становище об'єктивно досяжним та прийнятно тривалим, та чи є воно бажаним з точки зору саме соціального атома – сучасної людини? Як відмічав Арістотель, держава природно зацікавлена у «прагненні до того, щоб усі в ньому були рівні і однакові» [19, с.115], але насправді зумовлена фактичною неоднаковістю людей їх соціальна нерівність (навіть не лише з точки зору побудови певної ієрархії влади-підпорядкування, а через різні соціальні функції та особисті прагнення, не говорячи вже про співвідношення у рівні доходів між певними верствами населення) сьогодні найчастіше підміняється декларуванням юридичної рівності. Наголошуємо саме на адекватності терміна «декларування», адже попри закріплення категорії юридичної рівності у статусі загально визнаної міжнародної норми – в ст. 1 Загальної декларації прав людини, прийнятої резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12. 1948 р. [20] – її презумпція досі залишається фікцією, адже іншого пояснення причин створення та функціонування в системі органів ООН декількох інституцій, які опікуються забезпеченням юридичної рівності [21], автор не знаходить. Причому, цей висновок стосується не тільки так званих недемократичних країн (наприклад, політика щодо курдських національних меншин Туреччини, Іраку, Ірану та Сирії [22]), але й тих, хто позиціонує себе розвинутою демократією (наприклад, «новаторський» інститут негромадян в Латвії [23, п.15], або згадувана К.Оффе широка підтримка в цій країні підходу з обмеження національних меншин у праві на участь в приватизації [24, с. 16]).

Враховуючи соціально значущу (з точки зору впливу на політично вагому поведінку, зокрема, електоральну) багатоаспектну ідентичність кожної людини (за етнічним походженням, професією, ставленням до релігії, статевою належністю, майновим становищем, політичними та ідеологічними уподобання, мовними ознаками тощо) за сучасних умов глобалізації (міграція, взаємопроникнення культур), дотримуємось думки, що гомогенне суспільство у сучасній державі в принципі є неможливим – цей термін можна сприймати лише як певну модель, хоча й бажану з точки зору стабільності держави (у короткостроковій перспективі), але й фактично недосяжну, якщо враховувати всі соціально-значущі параметри людини, а не спрощувати до певної складової (наприклад, ідеологічних уподобань). Відтак, вважаємо, що про гомо-

генність у кореспондуючому з алмодівським підходом коректно висловлюватися за образною ознакою лише по відношенню до певного сегмента сучасного суспільства як його складової.

Отже, якщо структурно суспільство не гомогенне, то, воно, відповідно, може бути лише неоднорідним, або гетерогенним чи багатоскладовим, плюральним – за термінологією А. Лейпхарта [25, с. 218].

Підтвердження цієї тези, до речі, досить жорстко сформульованої Д. Юмом: «Суспільство без розшарування, з реальною рівністю його членів – міф, що так ніколи і не став реальністю за всю історію людства» [26, с.304], може бути виведена з концепції соціального прогресу Г. Спенсера.

Так, цим вченим була запропонована формула, яка безпосередньо визначає об'єктивність існування гетерогенних систем через диференціацію: «...різні частини однорідної агрегації неминуче піддаються діям різнорідних сил, різнорідних за якістю або за напруженості, внаслідок чого і змінюються по-різному». В однорідному середовищі внутрісистемна диференціація буде зростати, оскільки «однорідна сила, діючи на агрегат, виробляє несхожі зміни в різних його частинах, роблячи однорідне різноманітним, а різноманітне ще більш різноманітним». Більш того, у процесі зростання складності й різноманітності в системах швидкість диференціації збільшується: фактори і наслідки диференціації збільшуються в геометричній прогресії. Причина явища в тому, що «кожна диференційована частина є не тільки вмістилищем подальших диференціацій, але разом із тим і джерелом останніх, тому що, стаючи все більш відмінною від інших частин, вона стає центром неоднакових реакцій на зовнішній вплив, і, збільшуючи, таким чином, відмінності діючих сил, вона збільшує також і відмінність вироблених ними наслідків» [27].

Розроблені П. Сорокіним у теорії стратифікації положення про її багатовимірність, вертикальну та горизонтальну соціальну мобільність також дозволяють знайти аргументи на користь фактичної гетерогенності суспільства. Цей мислитель відзначав, що «Соціальна стратифікація – це диференціація деякої цієї сукупності людей (населення) на класи в ієрархічному ранзі. Вона знаходить вираження в існуванні вищих і нижчих шарів. Її основа і сутність – у нерівномірному розподілі прав і привілеїв, відповідальності й обов'язку, наявності або

відсутності соціальних цінностей, влади і впливи серед членів того чи іншого співтовариства» [28, с.302].

Природна неоднорідність суспільства саме у політичному аспекті як нормативний стан наочно демонструється постулатами теорії еліт. Один із її визнаних засновників Г. Моска таким чином сформулював закон соціально-політичної дихотомії суспільства: «У всіх суспільствах (починаючи зі слабо-розвинутих аж до найбільш розвинутих) існують два класи людей – клас правлячих і клас керованих. Перший, завжди менш численний, виконує всі політичні функції, монополізує владу і насолоджується тими перевагами, які вона дає, в той час, як другий, більш численний клас, керується і контролюється першим у формі, яка більш-менш законна, більш-менш довільна і насильницька і забезпечує першому класу матеріальні засоби існування. ... У реальному житті ми всі визнаємо існування цього правлячого (або політичного) класу» [29, с. 186-187].

Згідно з іншим видатним дослідником, В.Парето, індивіди нерівні між собою ні фізично, ні інтелектуально, ні морально. Тому і соціальна нерівність здавалась йому абсолютно природною: люди, що мають найбільш високі показники в тій чи іншій сфері, складають еліту, в кожній сфері – свою [30].

Схожі думки (щодо нерівності) можна знайти і у видатного філософа І. Ільїна, який писав: «Французька революція навчила і передала у спадок людству шкідливий забобон, ніби люди від народження або від природи «рівні» і внаслідок цього з ними слід обходитися «однаково»... сутність справедливості полягає саме в неоднаковому поводженні з неоднаковими людьми» [32, с. 147].

Завершуючи апелювання до авторитетів задля обґрунтування тези про об'єктивну гетерогенність будь-якого суспільства, вважаємо можливим зверненням до теорії пасіонарності Л. Гумільова в межах його концепції етногенезу. Дійсно, істотна якісна відмінність соціальної поведінки непасіонарної більшості певного суспільства та пасіонарної меншості, яка дослідником виокремлюється за «наявністю у деяких індивідів непереборного внутрішнього прагнення до цілеспрямованої діяльності, завжди пов'язаної зі зміною оточення, громадського або природного, причому досягнення наміченої мети, часто ілюзорної чи згубної для самого суб'єкта, видається йому ціннішою навіть за власне життя» [33,

с.269], виступає цілком достатнім чинником для диференціації суспільства.

Отже, можна констатувати неоднорідність суспільства, яка не може не впливати на цілісність політичної культури. Втім, з точки зору обраної позиції забезпечення цілісності політичної структури суспільства нібито очевидний рецепт усунування загрози дестабілізації шляхом подолання такої неоднорідності та запровадження прогнозованої/керованої максимально можливої уніфікованої ідентичності, видається помилковим як за неприйнятністю методів*, так і за недосяжністю такої мети.

З цього приводу доречно звернутися до висновків вітчизняного автора С. Юшина, який у своєму аналізі парадоксального в архетипах базових індивідуальних та соціальних інстинктів розглядає досліджуваний Т. Бен-Шахаром парадокс перфекціонізму. Вчений вказує, що архетип надмірного прагнення особистості (суспільства) до ідеалу породжує негативи, що зумовлені їх недосяжністю, адже перфекціонізм не припускає ймовірності невдач; для нього самоконтроль і саморозвиток нерозривно об'єднані і це доводить захисну поведінку до межі – намагаючись бути завжди на висоті (саморозвиток); перфекціоніст має виглядати бездоганно, уникаючи критики (втілення досконалості), а тому, попри все, перекоонує інших про правильність свого уявлення про себе (самовиправдання), захищаючи його і власний придуманий образ [34].

Намагання подолати різноманітність складових суспільства за допомогою державної політики є ознакою тяжіння до елементів тоталітаризму, у статичності і неконкурентності якого як закритої системи, на думку Т. Нестерової, полягає його нестабільність [35, с.66-67]. Досить категорично така формула визначена Н. Аршабековим: «Прагнення довести інтегрованість соціуму до межі рівнозначна тоталітарному переродженню суспільства» [36].

Звертаючись до філософської класики, з цього приводу також можна навести глибоке

* Автор наголошує, що означені міркування не передбачають толерантного ставлення з точки зору обґрунтування необхідності збереження та незастосування загальноновизнаних у світі заходів примусового державного впливу на антисоціальні колективні практики (організована злочинність, деструктивні секти, нелегальна міграція тощо), які не притаманні певному автономному сегменту суспільства, що історично склався на території держави (не є чужим), як культурна ознака цієї ідентичнісної належності.

судження Арістотеля, який відмічав, що «держава, розвиваючи єдність у цьому напрямку, припинить своє існування. Адже за своєю природою держава являє собою певну множинність. Коли ж вона прагне до єдності, то в такому випадку з держави утворюється сім'я, із сім'ї – окрема людина; а сім'я, вважаємо, містить у собі більше єдності, ніж держава, окрема ж людина більше, ніж одна сім'я. Отже, коли б хтось і намислив здійснювати Сократову теорію на ділі, то все ж краще не робити цього, бо він знищить державу» [19, 1261 а].

Утім, якщо ситуативність балансу між тоталітаризмом – анархією в питаннях концентрації влади і сфери її впливу для кваліфікації політії як демократичної (в контексті тези С. Ліпсета, що «демократія – не якість соціальної системи, або існує, або не існує, а скоріше комплекс характеристик, які можна ранжувати безліччю різних способів») [37, с. 26], може бути предметом дискусій прихильників тих чи інших поглядів перед викликами часу, то висновок Ю. Лотмана, за результатами дослідження семіосфери культури про те, що «Саме певна внутрішня неупорядкованість, недовершена організованість забезпечують людській культурі і більшу внутрішню ємність, і динамізм, невідомий більш впорядкованим системам» [38, с. 487], досить ясно визначає практичну цінність гетерогенної системи у якісному вимірі розвитку.

Вказана «більша ємність і динамізм» внутрішньої неупорядкованості, яка притаманна саме неоднорідній структурі та відсутня у гомогенній, кореспондується із розумінням парадоксу К.Г. Юнга, який вважав його однією з важливіших духовних цінностей, протиставляючи ортодоксії (єдності думок), розглядувану як ознаку слабкості. Вчений зауважував, що лише парадокс веде до максимально правильного розуміння повноти життя, тоді як відсутність незрозумілості і суперечностей завжди однобоке, а тому і не придатне для вираження незбагненого [39, с. 33]. Своєю чергою, продовження логіки означених міркувань дозволяє відшукувати докази на користь не тільки нормативності, але й необхідності як умови розвитку суспільства його гетерогенної структури з її постійними протиріччями і в діалектиці Гегеля (теза – антитеза – синтез).

Таким чином, гомогенність суспільства, у разі примусової фіксації у статусі сталої форми, виступає одночасно і як запорука тимчасової стабільності, і як джерело

утворення умов подальшої дестабілізації відповідної політиці або її деградації за рівнем розвитку (інтелектуального, технологічного, наукового, етичного – у всіх аспектах культури). Вважаємо, що в означеному діалектичному зв'язку між елементами ряду «гомогенність – стабільність – гетерогенність – розкол» знаходить своє вираження закон ієрархічних компенсацій, закон Седова [40], згідно з яким гомогенізація на макрорівні системи (примусова загальнодержавна уніфікація ідентичності належності) компенсується зростанням різноманітності на мікрорівні – відцентрові тенденції на рівні етнічних культур, соціальних груп, індивідуумів. Наразі внутрішня динаміка розвитку культури багато в чому визначається саме протиріччям між прагненням довести системність/інтегрованість, а отже, – і упорядкування, до межі і постійною боротьбою з автономією структур, які в результаті такого упорядкування виникають.

Висновки. Гетерогенність є природним станом суспільства, хоча і притаманна йому різновекторність соціальних зв'язків сама по собі містить чинники ймовірної дестабілізації, тому стабілізація як постійний процес забезпечення динамічного балансу відцентрових та доцентрових тенденцій не може ґрунтуватися на марних спробах подолати неоднорідність та запровадити гомогенну політичну культуру, нав'язуючи певний соціальний шаблон «ідеального індивіда». Вочевидь рецепт стабільного існування держави полягає у системному впливі на ті умови розділу суспільства, які не перебувають у конфлікті з його сутністю. Своєю чергою, адекватне осмислення механізмів одночасного забезпечення стабільності/єдності та неоднорідності суспільства дозволить віднайти унікальні переваги розвитку й ефективності функціонування організованої таким суспільством держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронин Л. Г. Инстинкт / Л.Г. Воронин // Большая советская энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bse.chempport.ru/instinkt.shtml>
2. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 2001 – 478 с.
3. Драгунский Д. Демографический туман и национальные перспективы / Д. Драгунский // Государство и антропоток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antropotok.archipelag.ru/text/a293.htm>
4. Глод О. «Новий» расизм та ксенофобія в політичному житті західноєвропейських країн [Електронний ресурс] / О. Глод // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2009. – №3.
- Режим доступу: URL: <http://social-science.com.ua/article/163>
5. Токвиль А. Демократия в Америке / А. Токвиль. – М.: Прогресс, 1992. – 554с.
6. Almond G.A. Comparative Politics: A Developmental Approach / Gabriel A. Almond and Bingham G. Powell, Jr. – Boston: Little, Brown and Company, 1966. – 368 p.
7. Mouff C. Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism [Електронний ресурс] / Chantal Mouffe; Institute for Advanced Studies. – Режим доступу: https://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_72.pdf
8. Sørensen E. Enhancing democracy through inter-democratic governance networks. National Centre of Competence in Research (NCCR): Challenges to Democracy in the 21st Century [Електронний ресурс] / E. Sørensen // Working Paper. – 2011. – № 51. – Режим доступу: <http://www.nccr-democracy.uzh.ch/publications/workingpaper/pdf/WP51.pdf>
9. Пискорская С. Ю. Индивидуализм как способ воспроизводства общественной жизни в гомогенном обществе [Електронний ресурс] / С.Ю. Пискорская, Е. В. Фибих // Открытое образование. – 2011. – №2-2. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/individualizm-kak-sposob-vosproizvodstva-obschestvennoy-zhizni-v-gomogennom-obschestve>
10. Хомяков М. Б. Толерантность и ее границы / Максим Борисович Хомяков // Национальный психологический журнал. – 2001. – №2. – С.25-33.
11. Бойко Т. Особливості взаємодії етнічних процесів та громадянського суспільства в націотворенні [Електронний ресурс] / Т. Бойко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2016. – №4. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1184>
12. Бортніков В. Проблеми становлення національної держави в умовах переходу до демократії [Електронний ресурс] / В. Бортніков, Ю. Пивоваров // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2009. – №3. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/142>
13. Новая философская энциклопедия: В 4х т. / Ин-т философии РАН. Научно-ред. совет: В.С. Степин, А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин. – М.: Мысль, 2010. – Т. IV. – 736 с.
14. Большая Советская Энциклопедия (НО). – М.: Сов. энцикл., 1954. –Т. 15. – 652с.
15. По материалам лекции №7 «Политическая философия Матери» курса «Философия политики» МГУ им. М. Ломоносова 2014г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Qf3S9p7yz0I>
16. По материалам лекции №9 «От Гоббса к Локку: парадигма либерализма» курса «Философия политики» МГУ им. М. Ломоносова 2014г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=W4Sg_BsRvbU
17. Идентичность как предмет политического анализа. Сб. статей по итогам Всероссийской научно-теор. конф. / Сер. Библиотека Ин-та мировой экономики и международных отношений. – М., 2011. – 299с.
18. Телегин Д.В. Национальная идентичность как вид социокультурной идентичности и модель языковой общности в европейской перспективе /

- Д.В. Телегин, Г.В. Телегина // Мир психологи. – 2009. – №3. – С 46-58.
19. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка [Електронний ресурс]. – К.: Основи, 2000. – 239 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist03.htm>
20. Загальна декларація прав людини, прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
21. Объединенные нации. Права человека. Управление Верховного комиссара [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/RU/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>
22. Кава Дибо. Регионально-международный аспект курдской проблемы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/204/49/>
23. Рішення Конституційного Суду Латвійської Республіки від 07.03.2005р. у справі №2004-15-0106. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.satv.tiesas.gov.lv/wp-content/uploads/2004/07/2004-150106_Spriedums_RU.pdf
24. Оффен К. Этнополитика в восточноевропейском переходном процессе/ К.Оффен // Полис. – 1996. – № 2. – С. 27-45.
25. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы / А. Лейпхарт // Полис. – 1992. – №1-2. – С. 217-225.
26. Юм Д. Малые произведения: Эссе; Естественная история религии; Диалоги о естественной религии / Давид Юм. – М.: Канон, 1996. – 464 с.
27. Богомазова О.В. Разработка Г. Спенсером эволюционной концепции социального прогресса и её основные положения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jourclub.ru/9/1572/4/>
28. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов: Пер. с англ. – М. Политиздат, 1992. – 543 с.
29. Моска Г. Правящий класс/ Г. Моска // Социс. – 1994. – № 10. – С. 187-198.
30. Pareto V. The Rise and Fall of the Elites: an Application of Theoretical Sociology / Vilfredo Pareto. – Totowa: Bedminstar Press, 1968.
31. Ильин И.А. Я вглядываюсь в жизнь. Книга раздумий / И.А. Ильин // Собр. соч.: В 10 т. – Т. 3. – М., 1994. – 592 с.
32. Ильин И.А. Я вглядываюсь в жизнь. Книга раздумий / И.А. Ильин // Собр. соч.: В 10 т. – Т. 3. – М., 1994. – 592 с.
33. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Гумилев Лев Николаевич. – СПб.: Кристалл, 2001. – 640 с.
34. Юшин С.А. Архетипы основных инстинктов человека, общества и государства в преодолении ими препятствий на пути становления в новое качество между скллой ортодоксальности и харизмой парадоксальности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/arhetipy-osnovnyh-instinktov-cheloveka-obschestva-i-gosudarstva-v-preodolenii-imi-prepyatstviy-na-puti-stanovleniya-v-novoe-kachestvo>
35. Нестерова Т. П. К вопросу о гомогенном обществе: исторический опыт тоталитарных режимов и современная демократия / Т. П. Нестерова // Научный диалог. – 2014. – № 5 (29): История. Социология. – С. 60-67.
36. Аршабеков Н.Р. Понятие социальной системы и ее трансформации в современной теории общества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://articlekz.com/article/5383>
37. Липсет С.М. Некоторые социальные предпосылки демократии: экономическое развитие и политическая легитимность / С.М. Липсет [пер. з англ. В.Г. Николаева] // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. – Сер. 11: Социология. Реферативный журнал. – 2012. – №3. – С. 20-74.
38. Лотман Ю.М. О семиотическом механизме культуры / Ю.М. Лотман // Семиосфера. – СПб.: Искусство-СПБ, 2000. – 704 с.
39. Юнг К. Г. Психология и алхимия / К. Г. Юнг; пер. с англ., лат. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2003. – 592 с.
40. Седов Е. Информационно-энтропийные свойства социальных систем / Е. Седов // Общественные науки и современность. – 1993. – №5. – С. 92-100.